

Monitoring výsledkov kultúrnej politiky v rokoch 2005 - 2008

Kultúrna verejnosť pod drobnohľadom

Súčasťou dosahovania cieľov štátnej kultúrnej politiky je aj systematické využívanie zistení systému monitorovania procesov v oblasti kultúry a umenia, ktoré riadiacim orgánom poskytujú spätnú väzbu založenú na informáciách o výsledkoch kultúrnej politiky prejavujúcich sa vo vedomí a konaní občanov Slovenskej republiky. Základným nástrojom monitorovania týchto procesov je periodicky uskutočňovaný celoslovenský reprezentatívny empirický výskum, ktorý od roku 2005 zabezpečuje Kabinet výskumu kultúry Národného osvetového centra v Bratislave.

Tento výskum, nazvaný *Monitoring výsledkov implementácie nástrojov kultúrnej politiky v oblasti kultúrneho povedomia občanov SR*, sa v rokoch 2005 a 2006 uskutočňoval dvakrát ročne, od roku 2007 sa uskutočňuje raz za rok - na konci roku. Úroveň kultúrneho povedomia občanov Slovenskej republiky týkajúceho sa oblasti ochrany a prezentácie kultúrneho dedičstva, umeleckej tvorby a poskytovania kultúrnych služieb teda výskum monitoroval s využitím rovnakej metodiky už počas štyroch rokov.

Metodika monitoringov

Prostredníctvom monitoringu možno na základe systému štandardných indikátorov zaznamenať a odmerať úroveň výsledkov, resp. dosahov implementácie kultúrnej politiky vo vedomí i činnostiach občanov Slovenskej republiky. Systém indikátorov umožňuje na základe periodického uskutočňovania empirického výskumu tiež zaznamenávať, merať a porovnávať efekty uskutočňovanej kultúrnej politiky v dlhodobej perspektíve. Umožňuje teda monitorovať a hodnotiť efekty štátnej podpory tvorby, šírenia, ochrany a prezentácie kultúrnych hodnôt a kultúrnych služieb.

Systém indikátorov je zostavený na sledovanie efektov štátnej podpory poskytovanej v týchto oblastiach: hudba a koncertná činnosť, divadlo (čínohra, opera, balet, muzikál, amatérske divadlo), film, múzeá, galérie a výstavy výtvarného umenia, folklórne podujatia, ľudovomelecke súbory, verejnoprávny rozhlas, verejnoprávna televízia, literatúra, knižná kultúra a knižnice, časopisy venované kultúre a umeniu. Na základe výpovedí respondentov výskumu monitoring umožňuje zisťovať, merať, porovnávať a hodnotiť:

- využívanie poskytovaných, resp. ponúkaných kultúrnych hodnôt obyvateľmi,
- hodnotenie vlastných možností podieľať sa na využívaní poskytovaných kultúrnych hodnôt,
- hodnotenie poskytovaných kultúrnych hodnôt obyvateľmi,
- hodnotenie činnosti inštitúcií vytvárajúcich a/alebo poskytujúcich kultúrne hodnoty,
- hodnotenie realizovanej kultúrnej politiky a jej výsledkov obyvateľmi SR.

Systém indikátorov je navrhnutý tak, aby umožnil jednoduché meranie, porovnávanie a hodnotenie parciálnych skutočností i celkového stavu kultúrneho povedomia občanov, ako aj zisťovanie súvislostí medzi štátnou podporou tvorby, šírenia, ochrany a prezentácie kultúrnych hodnôt a služieb v uplynulom roku a dynamikou kultúrneho povedomia občanov.

Zistenia monitoringov

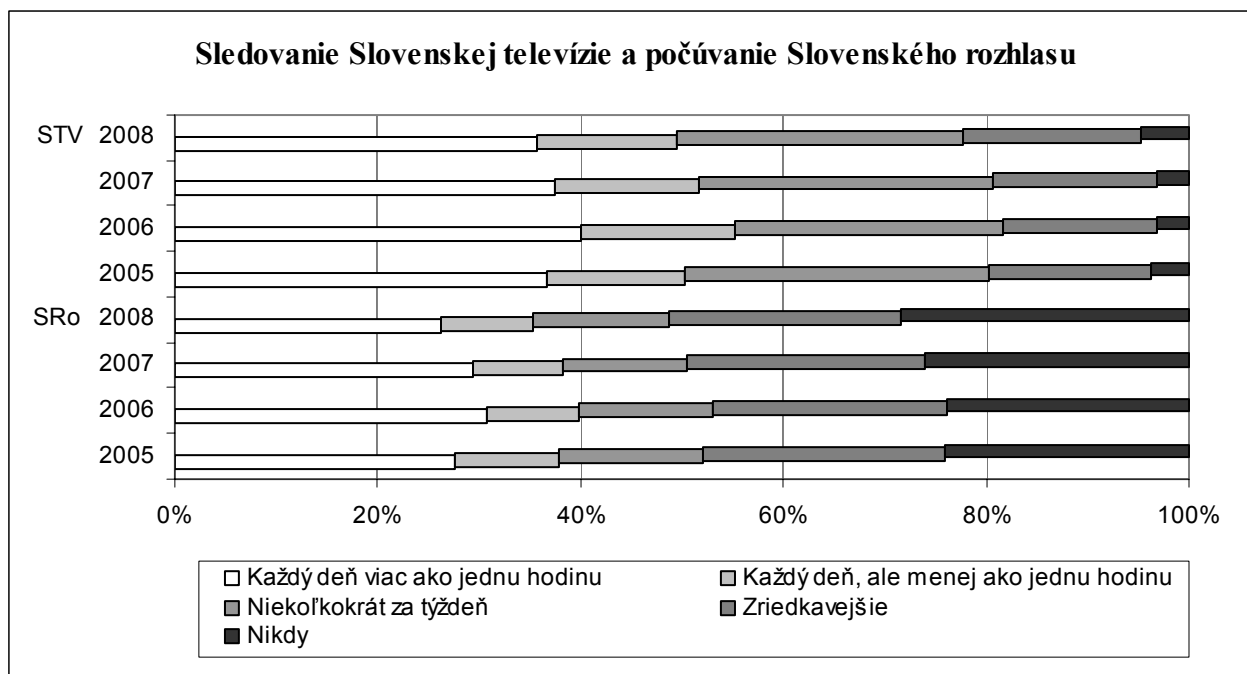
Štvorročný cyklus doteraz realizovaných monitorovaní umožňuje v strednodobej perspektíve hodnotiť efekty uskutočňovanej kultúrnej politiky, prejavujúce sa vo vedomí i konaní občanov Slovenskej republiky. Zameriame sa na stručné informovanie o dosiahnutých výsledkoch realizovanej kultúrnej politiky v týchto oblastiach:

- využívanie poskytovanej kultúrnej produkcie obyvateľstvom,
- hodnotenie ponuky kultúrnej produkcie a činnosti inštitúcií,
- vývoj výdavkov obyvateľstva na kultúru,
- hodnotenie cenovej dostupnosti kultúrnych hodnôt,
- hodnotenie kvality kultúrnej produkcie,
- hodnotenie realizovanej kultúrnej politiky a jej výsledkov obyvateľmi SR.

Využívanie poskytovanej kultúrnej produkcie obyvateľstvom

Na základe porovnania využívania kultúrnych hodnôt v uvedených deviatich sledovaných oblastiach možno konštatovať, že monitoringsy potvrdili rôzny vývoj v troch základných segmentoch trhu kultúrnej produkcie: v segmente elektronických médií, v segmente klasickej produkcie a v segmente prezentovania zbierok a ochrany kultúrneho dedičstva.

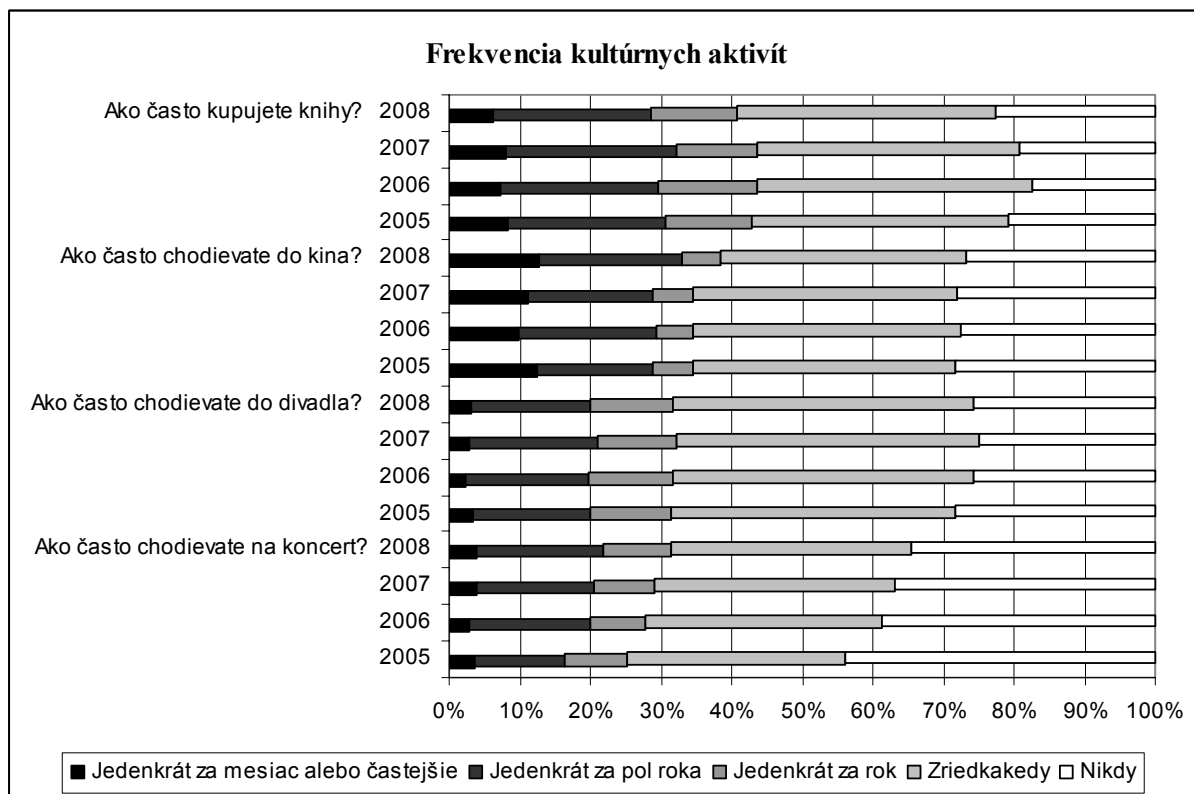
1. Segment elektronických médií reprezentujú televízne vysielanie (vrátane elektronicky sprostredkovaných programov) a rozhlasové vysielanie. Tento segment trhu s produktmi kultúrnej tvorby obyvateľa Slovenska využívajú v najväčšej miere. O miere využívania tohto segmentu vypovedá sledovanosť programov Slovenskej televízie a počúvanosť programov Slovenského rozhlasu. Primeranou mernou jednotkou na hodnotenie miery využívania tohto segmentu je frekvencia sledovania televízie a počúvania rozhlasu v intervale jedného týždňa. Výsledky monitorovania informujú o vývoji sledovanosti STV a SRo.

Podľa zistení monitoringu verejnoprávnu slovenskú televíziu denne sleduje viac ako 50% obyvateľov SR, pričom najvyššia sledovanosť bola v roku 2006, v ktorom STV denne sledovalo až 56% obyvateľov. Podiel divákov, ktorí sledujú vysielanie Slovenskej televízie

denne dlhšie ako jednu hodinu, sa pohybuje v rozmedzí 37 až 40% obyvateľov. Druhé miesto z hľadiska sledovanosti patrí Slovenskému rozhlasu, ktorého programy denne počúva 38 až 40% obyvateľov, pričom podiel tých, ktorí počúvajú SRo dlhšie ako jednu hodinu denne bol 28 až 30%. Počúvanie či sledovanie hudby a filmov, ktoré sú šírené elektronickými prostriedkami, zisťuje monitoring len prostredníctvom výdavkov na nákup elektronických nosičov. Počúvanie takto elektronicky sprostredkovanej hudobnej a čiastočne aj filmovej produkcie je však taký zložitý jav, že jeho analýza by si vyžiadala samostatný výskum.

2. Segment klasickej produkcie v monitoringoch reprezentujú literatúra, film, divadlo a koncerty vážnej a populárnej hudby. Primeranou mernou jednotkou na hodnotenie miery spotreby v tejto oblasti je mesačná frekvencia nákupov alebo návštev podujatí za jeden rok.

Celkové využívanie klasických kultúrnych statkov monitoring meria frekvenciami návštev a nákupov počas roka. Z hľadiska využívania kultúrnych hodnôt sú na prvých dvoch miestach literatúra a film. Knihu si raz za mesiac kúpilo vo všetkých sledovaných rokoch 7 až 8% obyvateľov, raz za pol roka do 30% obyvateľov a raz za rok viac ako 40% obyvateľov. Návštevnosť filmových predstavení bola v rokoch 2005 až 2008 vyrovnaná; mierne vzrástla iba v roku 2008, čo však môže byť spôsobené náhodnými faktormi. Výsledky štvorročného monitorovania poukazujú aj na dlhodobu vyrovnaný záujem o divadelné predstavenia. Počet pravidelných návštevníkov, ktorí navštevujú divadlo raz za mesiac, ale aj počet tých, ktorí navštívili divadlo raz za pol roka, je dlhodobu stabilný. Systematicky rastie návštevnosť koncertov vážnej a populárnej hudby. Existuje aj málopočetná skupina pravidelných návštevníkov (3 až 4% respondentov), ktorí navštevujú koncerty každý mesiac. Pritom sa dlhodobu zvyšuje počet tých, ktorí navštívili koncert raz za pol roka, alebo jedenkrát za rok. Je to zrejme vyvolané rastúcim záujmom o koncerty populárnej a alternatívnej hudby.

3. Segment prezentovania zbierok a ochrany kultúrneho dedičstva v monitoringoch reprezentujú výtvarné a iné umenia, ľudové a tradičné umenie a múzejníctvo.

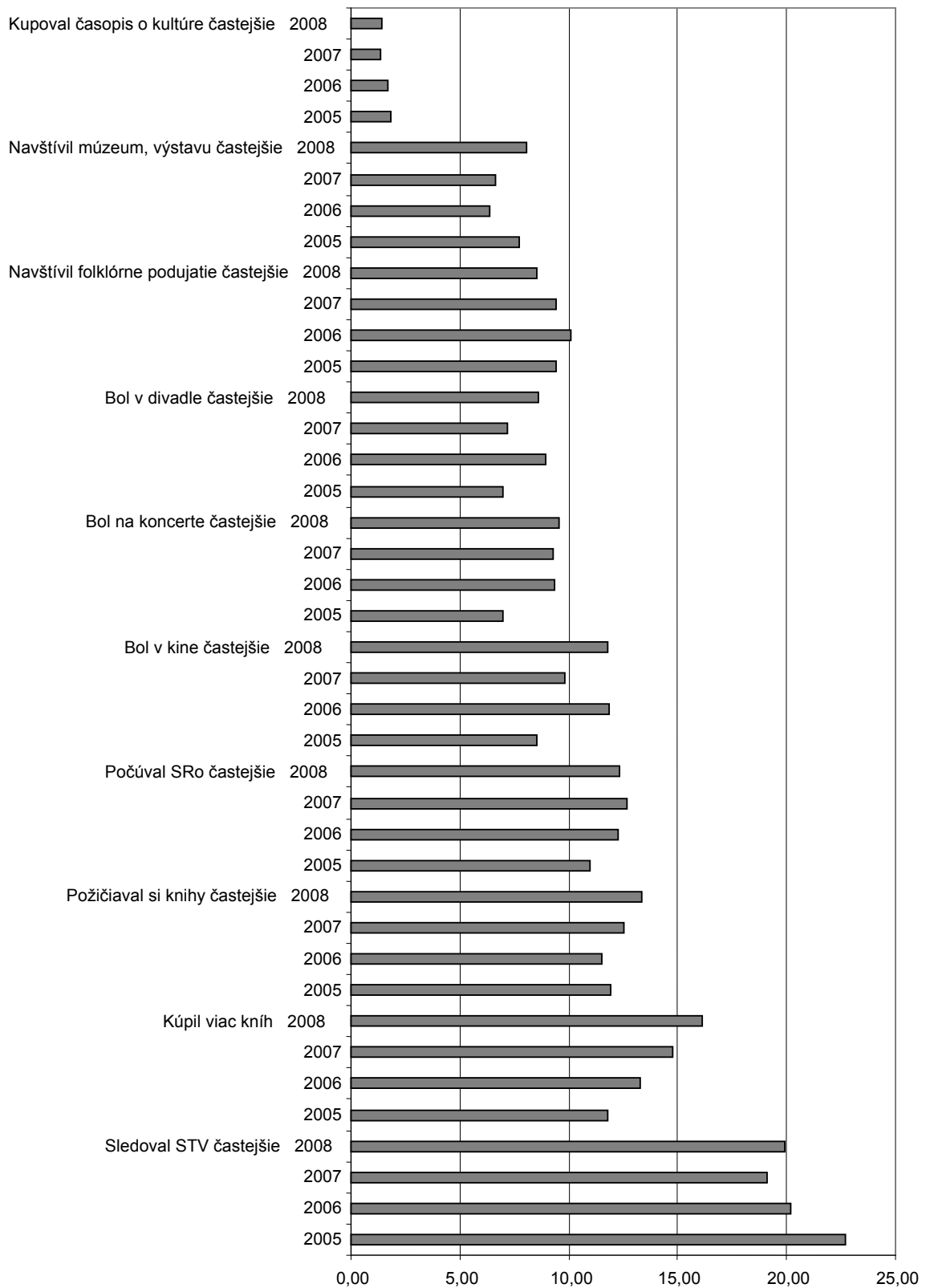
V tomto segmente u nás prevažujú príležitostné a sezónne formy spotreby, ktoré možno v monitoringu posudzovať len počtami návštev za rok. Návšteva folklórnych podujatí a múzeí je okrem toho pre väčšinu našich občanov charakteristickou dovolenkovou kultúrnou aktivitou, ktorá priamo súvisí s dynamikou cestovného ruchu. Zmeny vo frekvencii návštev múzeí, výstav a folklórnych podujatí v medziročnom porovnaní ukazuje graf, ktorý zobrazuje medziročné zmeny vo využívaní kultúrnych hodnôt.

Medziročné zmeny vo využívaní kultúrnych hodnôt

Posúdenie medziročných zmien dovoľuje identifikovať krátkodobé a strednodobé trendy vo využívaných ponúkaných kultúrnych hodnôt vo všetkých troch segmentoch kultúrnej produkcie. Vznik takýchto trendov ovplyvňuje viacero činiteľov, medzi nimi aj štátna kultúrna politika a aktivity tvorcov kultúry a umenia, ktorými viac alebo menej úspešne oslovujú divákov a poslucháčov. Medziročné zmeny možno posudzovať podľa toho, či majú kolísavý charakter (rast sa strieda s poklesom), alebo z viacročnej perspektívy vytvárajú dlhodobejší trend rastu alebo poklesu.

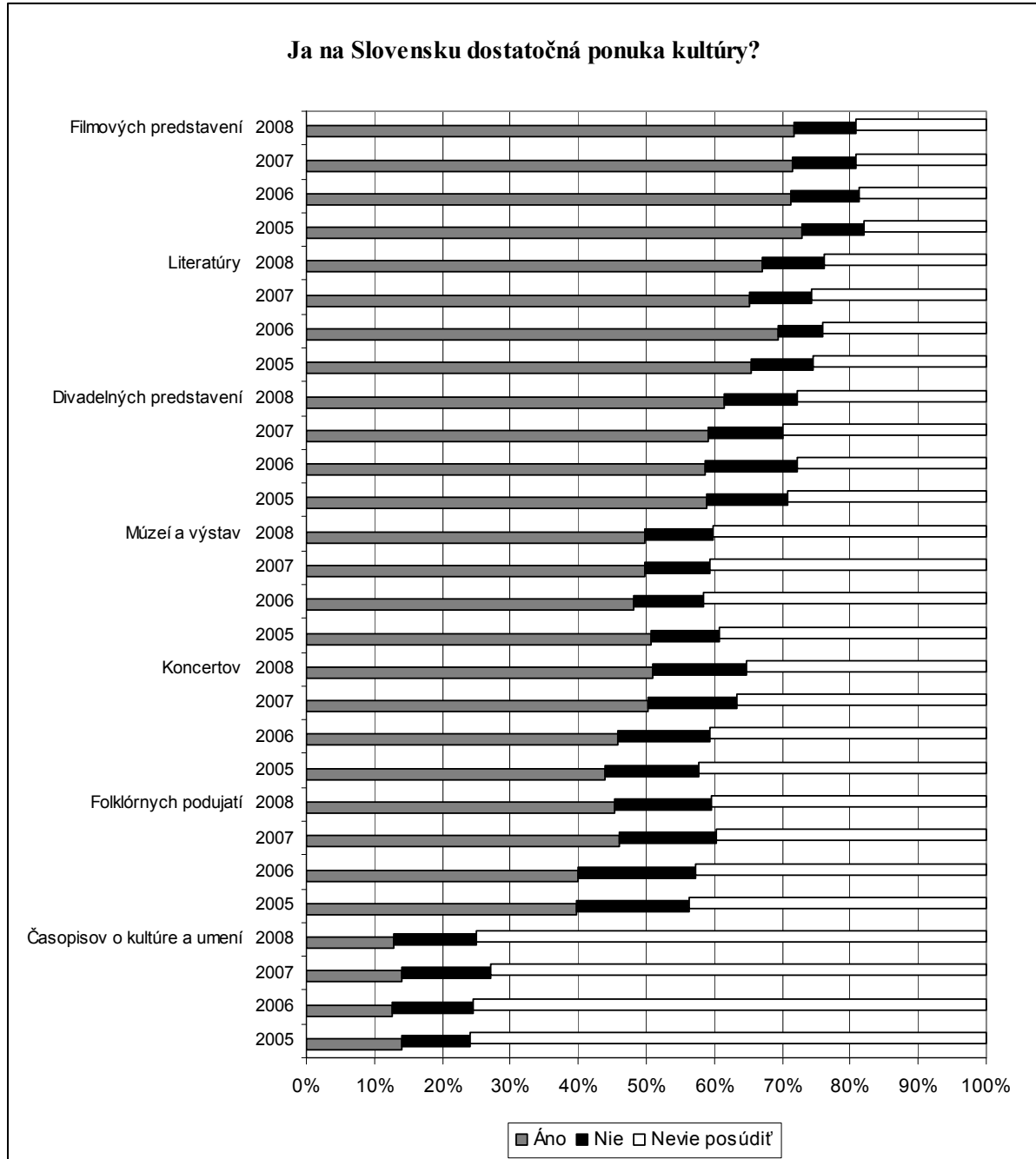
Z perspektívy štvorročného vývoja treba poukázať na dve oblasti, v ktorých sa od roku 2005 pravidelne medziročne zvyšovala spotreba: na nakupovanie kníh a návštevy koncertov. Vo všetkých ostatných oblastiach existoval kolísavý vývoj; na základe doteraz uskutočnených monitorovaní teda nemožno hovoriť o nejakom prejave dlhodobejšieho trendu.

Porovnanie s minulým rokom:

Hodnotenie ponuky kultúrnej produkcie a činnosti inštitúcií

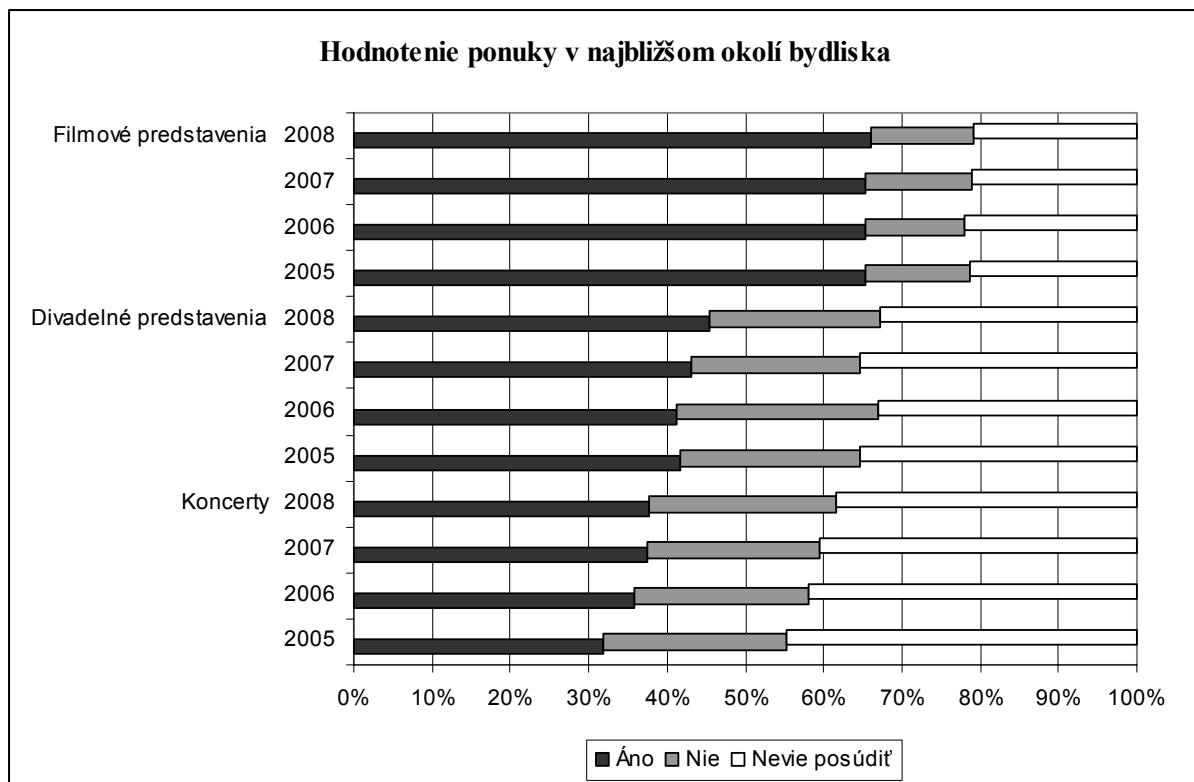
- Pri hodnotení ponuky kultúrnej produkcie monitoring sleduje dve hľadiská:
- celkovú možnosť participovať na spotrebe kultúrnych statkov na Slovensku,
- príležitosti participovať na spotrebe kultúrnych statkov priamo v mieste bydliska.

Na základe hodnotenia celkovej ponuky kultúrnych statkov, resp. hodnôt na Slovensku možno konštatovať, že mienka obyvateľstva je v tejto oblasti dlhodobo stabilizovaná – hodnotenia respondentov monitoringov sa v sledovaných štyroch rokoch takmer zhodovali, alebo boli veľmi podobné. Obyvatelia SR sú od roku 2005 najviac spokojní s možnosťou návštevy filmových predstavení. Náznač trendu nárastu spokojnosti (trikrát po sebe

nasledujúce zvýšenie spokojnosti) existuje v prípade divadelných predstavení a koncertov. Spokojnosť s ponukou literatúry, s príležitosťami na návštevu múzeí a výstav a s ponukou časopisov venovaných kultúre a umeniu bola v uplynulých štyroch rokoch ustálená, alebo mierne kolísala.

Pri sledovaní spokojnosti občanov s ponukou kultúrnych podujatí v mieste bydliska (možnosť navštíviť filmové či divadelné predstavenie alebo koncert v mieste bydliska) monitoringy zistili rovnakú tendenciu ako pri hodnotení ponuky na celoslovenskej úrovni. Aj z pohľadu regionálnej dostupnosti vzrastala spokojnosť s príležitosťou návštevy divadelných predstavení a koncertov. Menej spokojní sú pritom obyvatelia menších obcí, spokojnejší sú obyvatelia miest. Vcelku však na Slovensku prevažuje spokojnosť s ponukou kultúrnych podujatí v mieste bydliska – počet spokojných s ponukou filmových a divadelných predstavení a koncertov vo všetkých rokoch výrazne prevažoval nad počtom nespokojných občanov.

Výdavky obyvateľov na kultúru

Základnou ekonomickou otázkou pri monitorovaní výsledkov kultúrnej politiky je objem a štruktúra výdavkov obyvateľov SR na kultúru. Podľa zistení monitoringov respondenti vydávali na sledované oblasti kultúry rôzne sumy peňazí.

Zo všetkých výdavkov na kultúru naši občania vydávajú najviac peňazí za sledovanie televízie a rozhlasu. Dôležitým zistením monitoringu za rok 2008 je pritom zastavenie zvyšovania týchto výdavkov – vzniká tým totiž možnosť zvyšovania výdavkov obyvateľstva na iné kultúrne statky. Za výškou výdavkov na rozhlas a televíziu nasleduje výška výdavkov na nákup a požíčanie kníh a elektronických nosičov (VHS, DVD a CD). Monitoringy pritom zistili rozdiely v dynamike výdavkov v každej z týchto troch oblastí. Počas uplynulých

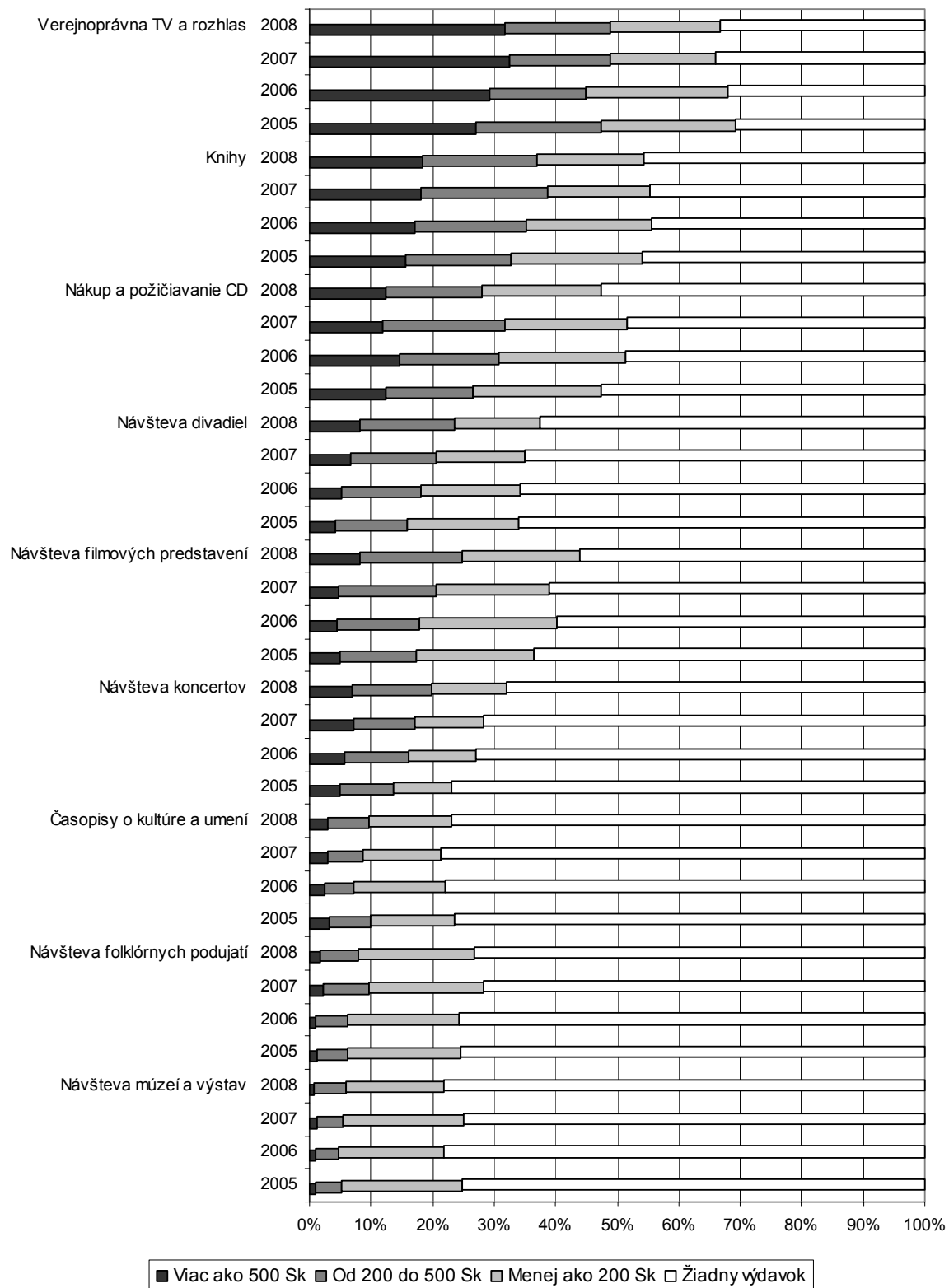
štyroch rokov najdynamickejšie rástli výdavky na literatúru, ktoré čoraz viac preyšujú výdavky na nákup elektronických nosičov. Ešte nižšie boli výdavky obyvateľov na návštevu filmových predstavení, divadiel a koncertov. Od roku 2005 možno pozorovať stagnáciu výdavkov na filmové predstavenia a systematický rast výdavkov na návštevu koncertov a divadiel. Vzrast týchto výdavkov tak kopíruje pozitívny vývojový trend pri hodnotení ponuky koncertov a divadelných predstavení. Najmenšie sú výdavky nášho obyvateľstva na časopisy venované kultúre a umeniu a na návštevu folklórnych podujatí, múzeí a výstav – sú až na hranici merateľnosti metódou reprezentatívneho výskumu. Po štyroch rokoch monitorovania možno považovať tieto výdavky za ustálené.

V štruktúre výdavkov na kultúru tvoria výdavky za rozhlas a televíziu veľmi vysoký podiel najmä v domácnostiach s nižšími príjmami. Aj v skupine domácností s priemernými príjmami tvoria prakticky až polovicu všetkých výdavkov na kultúru. Výdavky za rozhlas a televíziu zreteľne súvisia aj s tým, či človek vedie vlastnú domácnosť – študenti a mladí ľudia ich neuvádzajú. Výška výdavkov na kultúru je pritom podmienená veľkosťou čistých mesačných príjmov pripadajúcich na osobu v domácnosti, vzdelaním a vekom osôb tvoriacich domácnosť. Čím sú príjmy domácnosti a vzdelanie jej členov vyššie, tým vyššie sú aj ich výdavky na kultúru. Na túto základnú súvislosť nadväzujú ďalšie. V mestách sú mzdy, príjmy a úroveň vzdelania vyššie, výdavky na kultúru obyvateľov miest významne preyšujú výdavky na kultúru obyvateľov vidieka. Najviac prostriedkov vydávajú na kultúru ľudia vo veku 30 až 65 rokov, teda v období životného cyklu, v ktorom dosahujú najvyššie príjmy. Monitorinky jednoznačne potvrdili tesné spojenie medzi výškou celkových príjmov a výdavkov obyvateľstva na kultúru. Výdavky na kultúru pozitívne ovplyvnilo aj zvyšovanie príjmov obyvateľstva SR v rokoch 2005 až 2008.

Monitorinky tiež opakovane potvrdili existenciu výraznej individuálnej diferenciácie vo využívaní ponuky kultúry. V tejto oblasti sa výrazne vynímajú miestne kultúrne elity – ľudia s vyšším vzdelaním, žijúci v menších mestách a na vidieku, vydávajú na kultúru rovnaké alebo i väčšie množstvo prostriedkov, ako ľudia z porovnateľných sociálnych skupín žijúci vo väčších mestách.

Mesačné výdavky obyvateľov na kultúru

Hodnotenie cenovej dostupnosti kultúrnych hodnôt

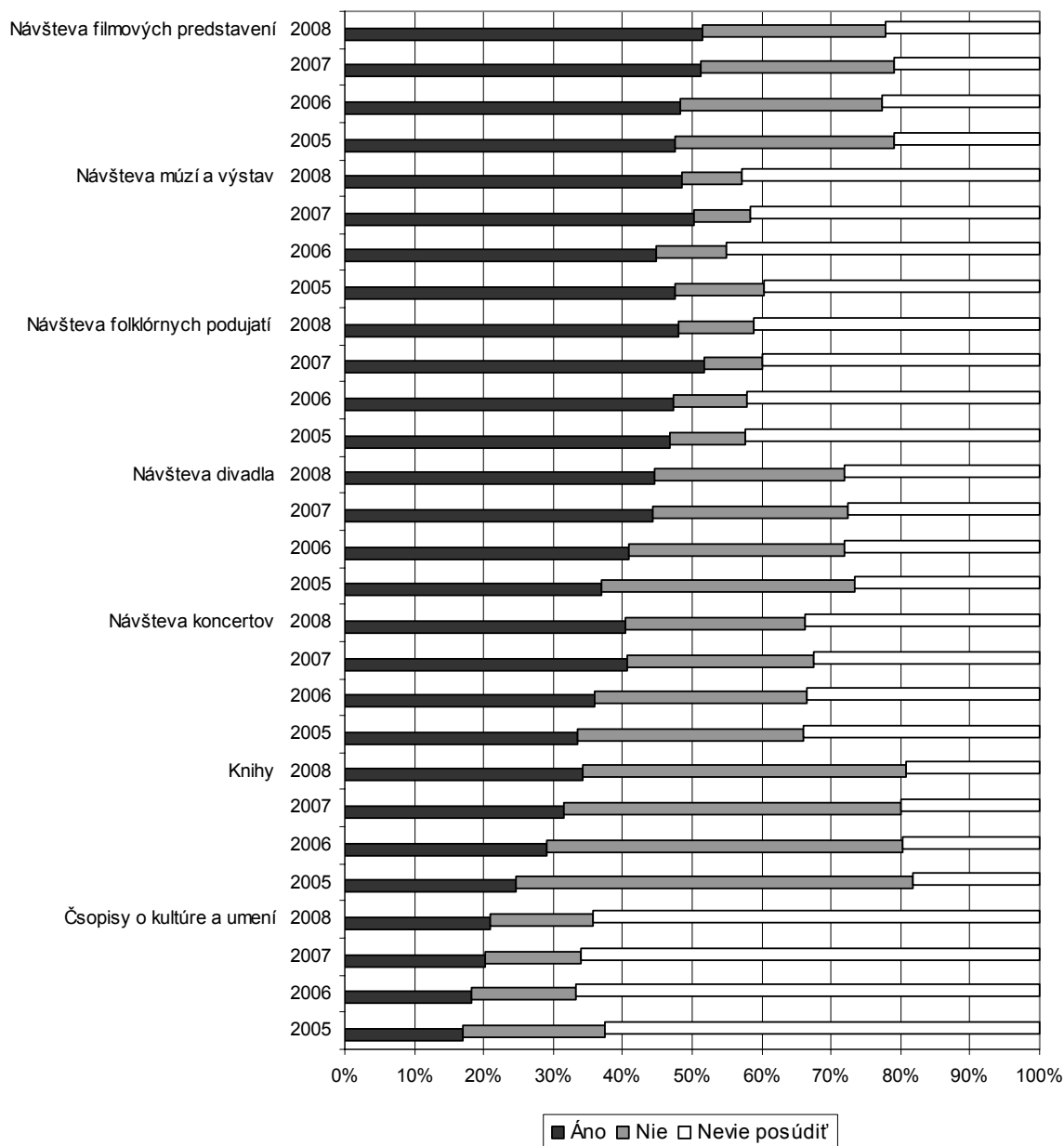
Zistenia monitoringov umožňujú konštatovať, že za cenovo najdostupnejšie považujú obyvatelia Slovenska návštevu folklórneho podujatia, múzea a výstavy. Pritom však treba upozorniť, že za tieto kultúrne statky obyvatelia vydávajú najmenej peňazí. Inými slovami, za cenovo najdostupnejšie považujú naši ľudia to, za čo nevydávajú žiadne peniaze. Potvrďuje to i skutočnosť, že pri hodnotení cenovej dostupnosti týchto kultúrnych statkov nevedelo zaujať stanovisko asi 40% respondentov monitoringov. Hodnotenie ich cenovej dostupnosti vyplýva teda skôr zo stereotypnej predstavy, ako z poznania reálnej skutočnosti.

Podobne obyvateľstvo hodnotilo z hľadiska cenovej dostupnosti i návštevu filmového predstavenia. Návšteva filmových predstavení je cenovo dostupná pre viac ako 50% a nedostupná je len pre približne štvrtinu obyvateľov SR. Cenová dostupnosť návštevy filmových predstavení pre obyvateľstvo pritom od roku 2005 stále rástla. Priebežne a ešte rýchlejšim tempom narastala aj cenová dostupnosť divadelných predstavení a koncertov. Cenová dostupnosť divadelných predstavení a koncertov vážnej a populárnej hudby vzrastala aj vďaka systematickému poklesu podielu tých respondentov, pre ktorých sú návštevy týchto podujatí finančne nedostupné.

Postavenie luxusných kultúrnych statkov si na Slovensku udržali knihy a časopisy venované umeniu a kultúre. Knihy boli vo všetkých sledovaných rokoch respondentmi monitoringov hodnotené ako najviac cenovo nedostupné kultúrne statky. Osobitné postavenie medzi kultúrnymi statkami majú časopisy venované umeniu a kultúre. Približne dve tretiny nášho obyvateľstva nepoznajú ich ceny, ani si ich nikdy nekupujú.

Dôležité je zistenie, že v priebehu štyroch rokov monitorovania sa k úrovni cenovej dostupnosti filmových predstavení výrazne priblížila cenová dostupnosť divadelných predstavení i koncertov. Tieto zmeny umožnil rast reálnych príjmov obyvateľstva SR v priebehu uplynulých štyroch rokov.

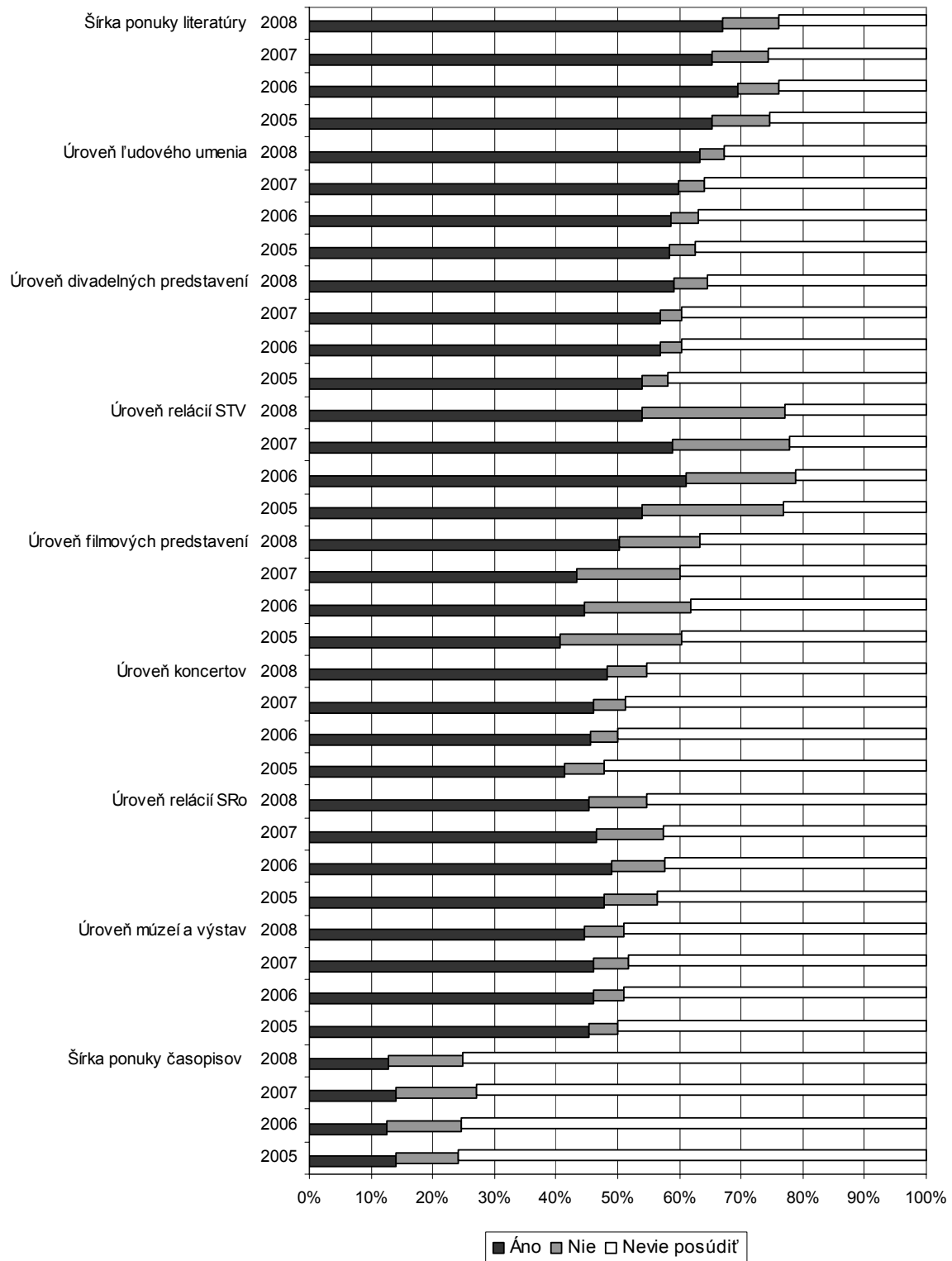
Cenová dostupnosť jednotlivých oblastí

Hodnotenie kvality kultúrnej produkcie

Pri hodnotení umeleckej úrovne kultúrnej produkcie (v prípade literatúry a časopisov širokej ponuky) možno konštatovať, že naši občania považujú za ponuku najlepšie saturovaný knižný trh. Podiel spokojných so šírkou ponuky knižnej produkcie vo všetkých monitoringoch prevyšoval 60%, nespokojných bolo menej ako 10% respondentov. Hodnotenie kvality relácií STV divákmi bolo veľmi kolísavé. Podiel nespokojných bol vyšší ako 20% a v rokoch 2007 a 2008 narastal. V ostatných oblastiach ukazujú výsledky monitoringov postupné zvyšovanie spokojnosti s kvalitou ponuky v oblasti ľudového umenia, divadelných predstavení, koncertov, ale aj filmov. Vývoj hodnotenia kvality ponuky má teda vcelku podobný trend ako vývoj hodnotenia cenovej dostupnosti jednotlivých oblastí kultúry.

Úroveň alebo šírka ponuky

Hodnotenie realizovanej kultúrnej politiky a jej výsledkov

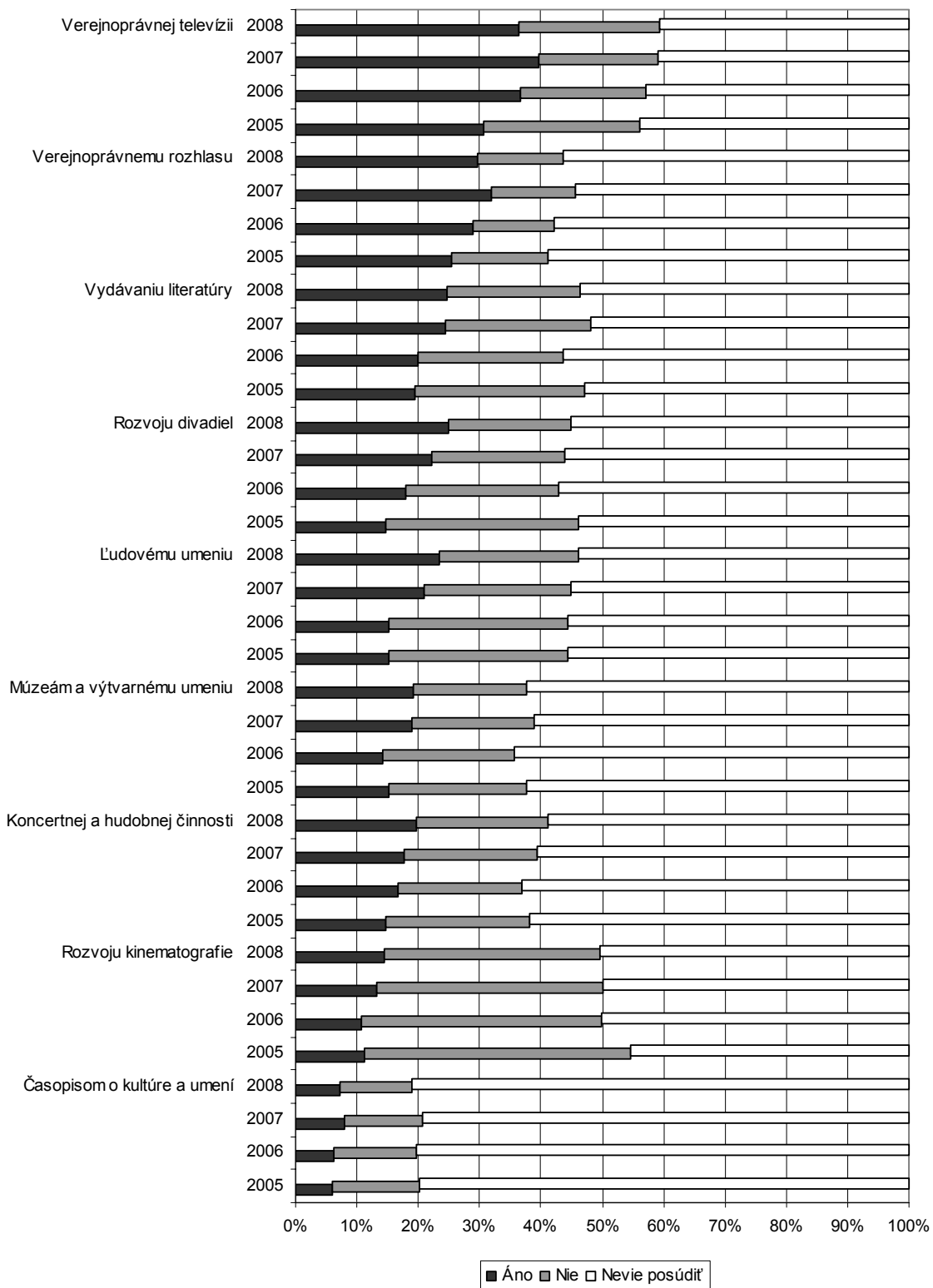
Na hodnotenie výsledkov realizovanej kultúrnej politiky občanmi sa v monitoringu používajú dva typy ukazovateľov:

- hodnotenie miery pozornosti rozvoju jednotlivých oblastí kultúry zo strany štátu,
- hodnotenie miery štátnej finančnej podpory jednotlivým oblastiam kultúry.

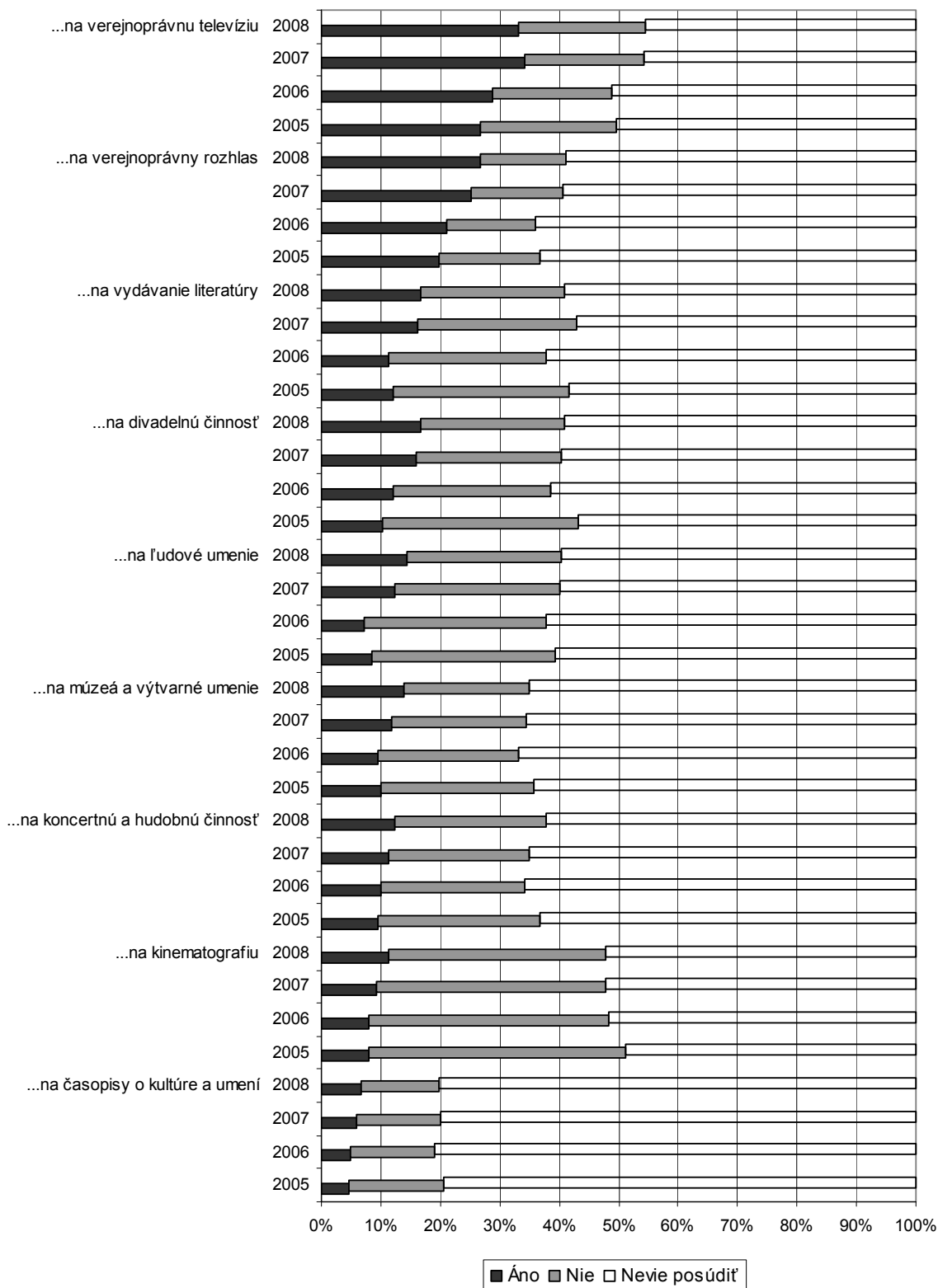
Podľa mienky našich obyvateľov venuje kultúrna politika SR najväčšiu pozornosť verejnoprávnej televízii a rozhlasu. Všetkým ostatným odvetviám či oblastiam kultúrnej produkcie sa podľa nich naša kultúrna politika venuje menej. Najkritickejší sú občania pri hodnotení kultúrnej politiky štátu v oblasti kinematografie. Počas rokov 2005 až 2008 pritom možno pozorovať nárast podielu občanov pozitívne hodnotiacich štátnu kultúrnu politiku a pokles podielu kritických názorov na ňu.

V oblasti hodnotenia výšky štátnej finančnej podpory poskytovanej jednotlivým oblastiam kultúry a umenia možno zaznamenať rovnaký vývojový trend ako pri hodnotení pozornosti, ktorú štát venuje rozvoju týchto oblastí kultúry. Počas posledných štyroch rokov občania vcelku čoraz pozitívnejšie hodnotili štátne financovanie kultúry, osobitne pri hodnotení financovania divadelnej činnosti a ľudového umenia. Podiel tých, ktorí sú spokojní s finančnou podporou štátu rôznym odvetviám kultúry, teda postupne vzrastá, a podiel tých, ktorí sú s ňou nespokojní, klesá.

Hodnotenie dostatočnosti pozornosti štátu

Dostatočnosť finančného príspevku štátu

. . .

Doteraz uskutočnené monitorings výsledkov kultúrnej politiky ukázali, že použitá metodika monitorovania je nástrojom umožňujúcim účinne, spoľahlivo a pritom finančne a organizačno-technicky zvládnuteľným spôsobom periodicky sledovať, merať, porovnávať a vyhodnocovať efekty, resp. dosah realizovanej kultúrnej politiky v oblasti vedomia i konania občanov Slovenskej republiky. Zistenia a poznatky získané opakovaným periodickým monitorovaním dosahov realizovanej štátnej kultúrnej politiky pritom okrem rýchleho poskytnutia spätnej väzby pre tvorcov a iných realizátorov kultúrnej politiky umožňujú v dlhodobejšej perspektíve uskutočňovať aj hlbšie analýzy využiteľné v procese modelovania, implementácie a vyhodnocovania kultúrnej politiky v súlade s celkovým vývojom slovenskej spoločnosti.

Autori:

Prof. PhDr. Ján Sopóci, CSc.,

Doc. Mgr. Ján Bunčák, CSc.,

RNDr. Anna Hrabovská, CSc.

Publikované v Národnej osвете 6 – 7 / 2009